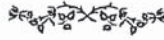


KUR'AN-I KERİM'İN İ'CÂZ ÇEŞİTLERİ

Cüneyt EREN *



Özet:

Kur'an-ı Kerim, âlemin yaratıcısı ve koruyucusu Yüce Allah'tan insanlığa doğrudan bir mesajdır ve bu yüzden Müslümanlar için çok önemlidir. Onun mesajlarını doğru kavrayabilmek için muhtevasının tam olarak anlaşılması ve çalışılması gerekir. Bu amaçla Kur'an'ın detaylı bir tetkike tabi tutulması icap eder. Bu makalede Kur'an'ın icazı incelenmekte, bu konuda ileri sürülen görüş ve deliller ortaya konularak tahlil edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: İ'câz-ı Kur'an, Mucize, Tehaddi.

The Inimitability of the Qur'an

Abstract:

The Qur'an contains direct message from Allah, the Creator and Sustainer of the Universe, to mankind and therefore it is of utmost importance to Muslims. To grasp its messages properly, one needs first to understand its content exactly and for this purpose one must study the Qur'an in detail. In this article, the issue of inimitability of the Qur'an is being handled and the opinions and arguments asserted in this subject are presented and evaluated.

Key Words: The Inimitability of the Qur'an, Miraculous Nature of the Qur'an, Challenges of the Qur'an.

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

I. GİRİŞ

E'-ce-ze fiilinin mastarı olan i'câz kelimesinin lügat manası, acizliğin kabul ettirilmesidir. Terim olarak ise risâlet davasında Hz. Peygamber'in ebedî mucizesi Kur'an hakkında Arapların ve gelecek nesillerin aciz kaldıklarını ispat etmek suretiyle Hz. Peygamber'in peygamberliğinin doğruluğunu ortaya koymaktır. Diğer bir ifadeyle i'câz, bir peygamberin peygamberlik davasını ispat için ortaya koyduğu ve başkalarının benzerini getirmekten aciz olduğu harikulade olgulardır. İ'câzü'l-Kur'an, onun lafzı, nazmı, üslûbu ve içeriği itibarıyla insan ve cinleri kendisine benzer getirmekten aciz bırakmasıdır.

II. KUR'AN'IN MUCİZE OLUŞUNUN DELİLLERİ

Kur'an'ın mucize oluşunun üç delili vardır. Bunlar, onun beşer üstü bir kitap olması, muarızlarına meydan okuması ve kendisine nazîre yapılamamasıdır. Kur'an ilim, hüküm ve beyân bakımından beşer gücünü aşan ve kendisinin mucizeliğini gösteren farklı özelliklerle dolu bir kitaptır. Kur'an i'câzının; belki de indiği dönem itibarıyla en belirgin olanı onun, nazım, üslup ve kelimelerden oluşan beyânî yönüdür. Bu i'câz gereği hitabın içerdiği kelimelerin her biri yerli yerine oturmaktadır. Öyle ki, bir kelimeyi başka biriyle değiştirmek ya hitabın bozulmasına yol açacak ya da belâgatının eksilmesine sebep olacaktır. Bu zaviyeden bakıldığında Kur'an i'câzını Kur'an'ın bütünlüğü içinde her bir surede, hatta yerine göre her bir ayette aramak Kur'an'ın değişik hikmetler içeren i'câz vecihlerini ortaya koyacak ve bitmek tükenmek bilmeyen bu sonsuz hazineden istifade edilmesine sebep olacaktır.

III. KUR'AN İ'CÂZININ ÇEŞİTLERİ

Kur'an-ı Kerim insanların bir mislini getirmekten aciz kaldıkları anlamında mucize bir kelimedir. İ'câzının çeşitleri her zaman diliminde muhataplarının konumuna göre zenginlik arz ederek artar durur. Kur'an'ın indiği çağdaki toplum ve bu toplumu fikir seviyesi ne ise Kur'an onu esas almış ve insanlara teklif ettiği şeyler de o seviyede olmuştur. Dolayısıyla vahyin indiği ilk dönemde öne çıkan lafzında fesahat, manasındaki belâgat ve kapsayıcılık, nazmındaki güzellik, kelimeleri meydana getiren harflerin dizilimi, bu harflerden meydana gelmiş kelime gruplarının cümleler içindeki dizilim ve âhenk, bu cümle gruplarının kendi aralarında farklı yönlerden münasebetleri vb. lügavî i'câz yönü, bir başka dönemde fen ve teknolojiye ait doğru ve eksiksiz tespitleri ile ilmî i'câz yönünün yerini alabilir. Şimdi bu çeşitlerden bazılarını inceleyelim:

A. KUR'AN'IN LUGAVÎ İ'CÂZİ

Kur'an-ı Kerim'in dil ve üslup yönünden arz ettiği i'câzdır. Nitekim Kur'an'a dair ifade tarzı hem açıklık, duruluk ve güzellik hem de seçtiği kelime ve cümlelerin ibaredeki anlatıma uygun olması itibarıyla en üst düzeydedir. Lügavî i'câz kendi içinde şu alt başlıklarda değerlendirilebilir:

da bu iki kelimenin kaynaklardaki dilsel kullanımına da baktığımızda⁷ bilinen genel anlamıyla kadın topluluğunun (bu İslam kadınları olabilir, gayri müslim kadınlar olabilir, bir şehrin bir ülkenin kadınları olabilir) parçası (o parça sayısal olarak on rakamından daha fazla da olsa) kastedildiğinde cemî kille kipi olan نِسوة kelimesinin kullanılmakta olduğunu görmekteyiz. Diğer taraftan Kur'an-ı Kerim'deki نِسَاء kelimesinin geçtiği ayetleri incelediğimizde evlenme, boşanma, temizlik, miras gibi bütün kadınları ilgilendiren sosyal konuların işlendiğini görmekteyiz. Bütün kadınların söz konusu olduğu bir anlatımda haliyle genel anlamda çokluk ifade eden cemî kesre kalıbı ile نِسَاء kelimesinin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

2. Kur'an'ın Lâfzî Yönden İ'câzı

Kur'an-ı Kerim'in bu tür i'câzı, içerdiği lafızların, manayı tam olarak ifade edebilecek bir şekilde kullanılmasını ifade eder. Bu kullanımda aslı veya tamamlayıcı herhangi bir unsur noksan olmadığı gibi, garip bir fazlalık da söz konusu değildir. Diğer bir tabirle kullanılan kelime ve terkiplerin işlenen mevzûya ve işaret ettiği manaya tamamen uygun olması demektir. İbarede yer alan lafızların ifade ettikleri mana ile uyum içinde olmaları cihetleriyle Kur'an-ı Kerim'in lafzî ve manevî i'câzları olduğu açıktır. Bir örnek verelim: Cenab-ı Hak, Nisâ suresi 5. ayette وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ وَأَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ ... "Allah'ın sizin maişetinizin başlıca vesilesi kıldığı mallarınızı, aklı ermeyen kimselerin ellerine vermeyin. (Bu malları işleterek elde edeceğiniz gelirle) Onların ihtiyaçlarını sağlayın, giyeceklerini temin edin." buyurmaktadır. Dikkat edilirse Nisâ 5. ayette نَزَقَ rızık vermek fiili zaman ve mekân zarfı olarak genellikle de, da anlamı veren فِي harfi ceri ile gelirken, aynı fiil "Miras taksim edilirken vâris olmayan akrabalar, yetimler, fakirler de orada bulunuyorlarsa, onlara da bir şey verin." Nisâ 8'de ismin den hali karşılığı olan مِنْ harfi ceri ile gelmiştir. Bu farklılıktan Kur'an'daki tek bir harfin bile ayrı bir misyonu, farklı bir vazifesi olduğu görülmektedir⁸. İlk ayette hitap, yetimlerin mallarını emaneten ele alan velilere veya o makamdakilere aittir. Bu arada velilerden, yetimlerin kendilerine ait olan mallarından verilmek suretiyle rızıklarının sağlanması ve giydirilmeleri talep edilmektedir. Ancak bu konuda son derece hassas olmaları da istenmekte, bu hassasiyet فِي harfi ceri ile ifade edilmektedir. Bu fiilin kullanımı gereği normalde مِنْ harfi ceri daha uygunken, bu harften vazgeçilmiş فِي harfi ceri kullanılmıştır. Yani, onlara verilen rızık, kendilerine emanet olarak bırakılan malın aslından değil de, o malın ticaret vb. yollarla artırılarak kazancından verilmesi talep edilmektedir. Dolayısıyla ayet, "Bu

7 نِسَاء ve نِسوة kelimelerinin dilsel kullanımına ilişkin bkz. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtûbî, *el-Câmi'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, IX, 47; Muhammed b. Ahmed b. İbrahim es-Semerkandî, *Bahru'l-'Ulâm*, Dâru'l-Kütûbi'l-İlmiyye, Beyrut, 1993, I, 565; Zemaşerî, *a.g.e.*, VII, 45.

8 İlgili örnek için bkz. Abbâs Fadıl Hasan, *l'câzu'l-Kur'ani'l-Kerim*, Amman, 1991, s. 194-195.

malları işleterek elde edeceğiniz gelirle onların ihtiyaçlarını sağlayın” şeklinde bir anlam zenginliği kazanır. İkinci ayette ise durum farklıdır. Burada ortada var olan miras taksim edilmektedir. Mirastan pay dağıtılırken varis olmayan akraba, yetim ve fakirlerden o meclise gelenlere, gönüllerinde bir şey kalmaması diye paylaşılacak mal-dan verilmesi istenmektedir. Bu makamda şüphesiz en uygun olanı مَنْ harfi ceridir.

3. Kur'an'ın Nazmî İ'câzı

Kur'an-ı Kerim'in harf, kelime ve ayetlerinin dizilişi itibarıyla arz ettiği mükem-melliktir. Bu tertip mana ile doğrudan irtibatlıdır. Zira onun bir harf, kelime veya ayetini yerinden oynatmak, bu nazım güzelliğini bozacaktır. Bu hususta Abdulkadir Cürçânî: 'O (yani Kur'an) nefislerdeki mananın tertibine göre sözdeki lafızların sıra-lanışdır' der⁹.

Bu hususa örnek olarak Vâkıa suresi 63-70. ayetlerini verelim: أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ أَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ حُطَامًا فَظَلْتُمْ تَفَكُهُونَ. إِنَّا لَمَعْرِضُونَ بَلْ نَحْنُ مَحْرُومُونَ. أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ أَلَمْ نَأْتِكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ بِمَاءٍ حَلِيمٍ إِنَّكُمْ لَأَنْتُمْ أَئْتِئْتُمُوهُ مِن دُونِ الْحَمِيمِ. لَوْ نَشَاءُ لَجَعَلْنَاهُ أَمْحًا فَلَوْلَا تَشْكُرُونَ "Ektiğiniz tohumu baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi? Eğer isteseydik onu kuru çöp haline getirirdik, siz de şaşır kalır, pişman olurduunuz: 'Eyvah! Emeklerimiz boşa gitti.' Hatta doğrusu biz rızıktan mahrum bırakıldık, sefaletle mahkûm olduk.' derdiniz. Pe-ki içtiğiniz suya ne dersiniz? Onu buluttan siz mi indirdiniz, yoksa Biz mi? Dilesey-dik onu tuzlu da yapardık. Şükretmeniz gerekmez mi?"

İlk ayet, ekimden bahsetmektedir. Çiftçi, ekin için çalışır, çalışmasının karşılığın-da da kendince mahsûlü hak ettiğine inanır. Ziraat işi, çalışma ister, ter dökmek ister. Çiftçi de kendine düşen bu çalışmayı yapmıştır. Bu çalışmasının karşılığında ke-sin olarak hasat alacağına inanır. Oysa takdir her zaman Allah'a aittir. Çalışma sade-ce bir sebeptir. Müsebbip ise ancak Allah (c.c.)'tır. Dolayısıyla havl ve kuvvetin an-cak O'na ait olduğunu "ل" vurgu edatı ile tekit gerekmektedir. Bu harf tek başına, iç-güdüsel yanlış inancı red etme vazifesi taşımaktadır. Oysa ikinci ayette durum fark-lıdır. İkinci ayet suyun indirilmesinden bahseder. İnsanoğlu da suya karşı her daim acziyetini itiraf etmektedir. Yağmuru indirmek hakkında güçsüzlüğünü kendisi de bilir. Dolayısıyla bu anlayışı vurgulayacak ل edatına gerek yoktur¹⁰.

4. Kur'an'ın Hitâbî İ'câzı

Kur'an-ı Kerim'in aynı anda değişik insan gruplarına hitap etmesi yönüyle arz etti-ği i'câzdır. Bu sayede sıradan insanlar, kendi bilgi ve tecrübelerine göre sathî bir manayı anlarken, ihtîsas ehli lafızların köklerine inerek daha değişik manaları kavra-maktadırlar. Bu şu anlama gelir; Kur'an-ı Kerim, kendi dilini anlayanlarla birlikte, anlamayanlara da hitap etmekte ve bu muhatapların içerisinde yer alan her tabaka yi-ne kendi kapasitesine göre ondan istifade etmektedir. Bu gerçeğe bağlı olarak muha-

9 el-Cürçânî Abdulkâhîr, *Delâilü'l-İ'caz*, Beyrut, 1398, s. 67.

10 İlgili örnek için bkz. Abbâs Fadıl Hasan, a.g.e., s. 203.

taplar ilmi seviyelerine göre Kur'an ayetlerini az çok farklı şekillerde anlarlar. ez-Zerkeşî konuyla ilgili olarak naklettiği beyitte şöyle der: Her ne kadar ibarelerimiz farklı da olsa, senin güzelliğin birdir. Her birisi aynı güzelliğe işaret etmektedir.¹¹ Bu sebeptendir ki asırlardır Kur'an'ın binlerce cilt tefsir ve yorumları yapıla gelmiş ve her birisi de Kur'an'ı farklı özelliği ile takdim etmiştir. Örnek verecek olursak; وَلْيَذْكُرِ اللَّهُ أَحْسَنَ “Allah'ın zikri büyüktür.”¹² ayetinin tefsirinde yapılan yorumlara göz atalım. İbnu Kesîr bu ayetin yorumu hakkında; 'Allah'ın kullarını anması, onların Allah'ı anmasından daha büyüktür.' demektedir.¹³ Ebu's-Suûd Efendi ise: 'Namaz diğer ibadetlerden daha büyüktür. Günahlarla karşı karşıya kalındığında, Allah'ın nehyini ve tehdidini hatırlamak, onlardan sakınmada en büyük etkidir. Allah'ın rahmetiyle sizi anması, sizin O'nu taat ile anmanızdan daha büyüktür.' gibi yorumlarda bulunmuştur.¹⁴ Elmalılı, 'Bütün incelikleri, detayları ve gerçeği ile Allah Teâlâ'yı anmak ve onun azamet ve kibriyâsı huzurunda kulun değişiklikleri ve tavırları ile acizlik ve ihtiyacını arz etmesi demek olan namaz, en büyük amel veya açık ve gizli kötülüklerden men için en büyük sebeptir.'¹⁵, derken Kurtubî ise, ayetin manasının bütün bu zikredilenlerin hepsine şamil olduğunu belirtir.¹⁶

Örnek verecek olursak أُنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كَانَتْ رَتْقًا فَفَتَقْنَاهُمَا “Göklerle yer bitişik (bir bütün) idi, onları Biz ayırdık..” ayetinden¹⁷, muhatapların avam tabakası ilk etapta şunları anlar: Gökler ayaz, bulutsuz, yağmuru yağdıracak bir kabiliyette olmadığı gibi, arz da kupkuru nebatatı yetiştirecek bir şekilde değildir. Sonra ikisinin de yapışıklıklarını kaldırdık ve onları birbirlerinden ayırdık. Netice olarak gökyüzünden sular inmeğe, yeryüzünden de bitkiler çıkmağa başladı.” Aynı ayeti başka bir muhatap, Nur-u Muhammediye'den yaratılan hamur maddesinden, seyyarat ile şemsin o nurun macun ve hamurundan ayrılmasına işaretler şeklinde anlamıştır.¹⁸

5. Kur'an'ın Mevdû'î İ'câzı (Sure ve Ayetlerinin Birbirleriyle İrtibatı)

Kur'an-ı Kerim'in ulûhiyyet, nübüvvet, insan, ibadet, hukuk, ahlak ve ahiret gibi temel konularla diğer tâlî konuları bir tek küllî gayeye ulaştıracak şekilde mükemmel bir bütün halinde ortaya koymasını ifade eder ki, bu gaye de insanları kendi hür iradeleriyle Allah'a kulluğa çağırmadır. Nitekim Kur'an, ele aldığı meseleleri beşerî üslûbun tersine, konu konu değil, hepsini ahenkli bir bütün oluşturacak tarzda iç içe ele almıştır.

11 ez-Zerkeşî Bedreddin, *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'an*, Beyrut, ts., 2/160.

12 Ankebut, 45.

13 İbn Kesir, *Muhtasarı Tefsîri İbni Kesîr*, sdl. Muhammed Ali es-Sâbûnî, Beyrut, 1981, III/38.

14 Ebu's-Suûd, *İrşâdu Akli's-Selîm*, Beyrut, 1990, VI/280; Yazır Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul 1936, VI/223.

15 Yazır Elmalılı, *a.g.e.*, VI/223.

16 Kurtubî Ebû Abdullah, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an*, Beyrut, 1993, XIII/231.

17 Enbiyâ, 30.

18 Said Nursî, *Mesnevi-i Nuriye*, (Trc. Ebdulmecid Nursî) İstanbul, 1958, s. 11.

Malum olduğu üzere Kur'an'ın ayet ve sureleri, uzun bir zaman diliminde parça parça nazil olmuşsa da, birbirinden bağımsız ve kopuk değil, bilakis hem lafız hem de mana itibarıyla aralarında sıkı bir ilişkiye ve bütünlüğe sahiptirler. Çünkü bu ayet ve surelerin dizilişi büyük ölçüde tevkîfidir. Kur'an ayet ve sureleri arasında farklı yönlerde bağlantı kurulmuştur. Örneğin; Kur'an'ın ilk suresi olan Fâtiha ile son suresi olan Nâs arasında bir münasebet görülmüştür. Şöyle ki, Fatiha'da Allah'ın sıfatları sayıldıktan sonra hidayetten söz edilmiş, Nâs suresinde de hidayete ermenin ancak şeytanın şerrinden Allah'a sığınmakla mümkün olabileceği ifade edilmiştir.

Örneğin mevzumuza delil olmak üzere sadece Fatiha suresini incelemeye çalışalım. Besmeleye göz atacak olursak, Besmelede sırayla Allah isminden sonra er-Rahmân ve onun ardından er-Rahîm isimlerinin gelmesinde: öncelikle الله lafza-ı Celâli Cenab-ı Hakk'ın galiben celâl ismine bakar. الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ isimleri ise Cenab-ı Hakk'ın cemâl ismine bakar.

Fâtiha suresinin Kur'an'ın son suresi olan Nâs arasında bir irtibat olduğu gibi kendisinden evvelki besmele ile de bir irtibatı vardır. Diğer taraftan zikredilebilecek bir diğer münasebet de şu olsa gerektir: Bu sure beşinci ayete kadar Allah'a, beşinci ayetten surenin sonuna kadar da kula ait olmasıdır.

6. Kur'an'ın Fonetik İ'câzı

Kur'an kelimelerinin sesi ve tınısı ile ilgili i'câz çeşididir. Birkaç yönden ele alınabilir.

a. Ahenk ve Musiki Yönü

Kur'an'ın, bünyesindeki kelimelerin, harflerin, sükûn veya hareketlerin, med yahut kasrların düzeninde ortaya çıkan, kulağa ve ruha hoş gelen musiki itibarıyla arzettiği i'câzdır. Nitekim Kur'an'daki lafızlar ve bu lafızları meydana getiren harfler, öylesine güzel ve ahenkli bir şekilde dizayn edilmiştir ki, Arapça bilmeyenler bile sadece okunuştaki bu ahenge dikkat ettiklerinde bilinen musiki ve şiir nağmelerinin ötesinde etkili ve değişik bir ahenk hissetmektedirler.

Bir örnek verelim: *قُلْ أَغْوَىٰ رَبِّي النَّاسَ * مَلِكِ النَّاسِ * إِلَهِ النَّاسِ * مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ * الَّذِي يَأْتِي صُدُورَ النَّاسِ * مِنَ الْجُنَّةِ وَالنَّاسِ* De ki: İnsanların Rabbine, insanların yegâne hükümdarına, insanların ilâhına sığınırım. O sinsî şeytanın şerrinden, o ki insanların kalplerine vesvese verir, o şeytan, cinlerden de olur, insanlardan da.”¹⁹

Dikkat edilecek olursa bu ayetlerde de fasılalar vezinde birbirleriyle takriben eşit vaziyettedir. Uyak harfi aynıdır. Fasıla harfleri sözün atmosferine uygun vaziyettedir. Her fasılanın kendine ait bir musikisi vardır. Bu musiki, lafızlardaki harflerin birbirleriyle uyumu ve cümlelerdeki sözcüklerin birbirleriyle ahenginden meydana gelmektedir. Ayetlerin içinde yer alan sözcüklerin dizimi musiki üslûbu ile tam bir bir-

19 Nâs, 1-6.

lik içindedir. Ayrıca ayette yer alan 's' harfinin bir ahenk içerisinde tekrarı tam bir aliterasyon olup, lafızların taşıdığı anlamla uyum içerisinde kulağa adeta fısıltı halinde musiki şölenu sunmaktadır.

b. Onamatope

Onamatope, özetle tabiattaki seslerin adeta harflere dönüşmesi ve kelimeleşmesidir. Kur'an'ı Kerim'de kullanılan lafızlar ve bu lafızların içinde yer alan harflerin uyum içinde dizilişi o kelimenin manası ile uyum arz eder. Arapça lafızların ne anlama geldiğini bilmeyen herhangi bir insan bile seçilmiş olan Kur'an kelimesinin tedit ettiği manayı veya o mananın ipuçlarını hissedebilir. Kur'an kelimeleri bu hususiyeti ile muhataplarına ayrı bir i'câz örneği sunmaktadır.

Nâs Suresini bu açıdan değerlendirecek olursak, mesela bu ayetler insana, açıkça görünmeyen sinsi vesvesecilerden sakınması ile ilgili tavsiyeleri bağlamında seçmiş olduğu kelimelerin, gizliliği ve o gizlilik içinde sinsiliği kulağımıza adeta bir fısıltı halinde takdim ettiği hissedilmektedir.

Şu ayette de benzeri bir ihsas vardır: *حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ* "Zira annesi onu nice zahmetlerle karnında taşımıştır"²⁰ derken, 'vehn' kelimesinin tınısı, manayla uyum içinde hamile bir kadının iniltisini çağrıştırmaktadır.

7. Kur'an'ın Okunuşundaki İ'câz

Kur'an'ın okunuşu ile ilgili ayrı bir sır ve hikmet vardır. Ne okuyucuya ne de dinleyene ağır gelmez, bıkkınlık vermez. Malum olduğu üzere insan okumuş olduğu bir yazıyı tekrar okumaktan genellikle usanç duyar. Oysa Kur'an-ı Kerim'in ilâhî vahiy kaynaklı olması sebebiyle sadece akla hitap etmeyen farklı bir mahiyeti vardır. O insanın sahip olduğu bütün lâtifelerine bakar; zihni beslenirken ruhu da, sırrı da, hafâsı da ondan ziyadesiyle hissesini alır. Bu itibarla usanç duyması bir yana okundukça okuma şevk ve lezzeti verir.

8. Kur'an'ın Ezberlenmesinin Kolaylığı

Vahyin nâzil olduğu andan itibaren günümüze kadar Kur'an-ı Kerim'in dünyanın dört bir tarafında küçük büyük bütün Müslümanlar tarafından ezberleniyor olması onun bir başka i'câz örneğidir. Bu ayrıca kitabet (yazı) ve arz (Hz. Peygamber'in (s.a.s) Cebrâil (a.s.) ile kontrolünden sonra Kuran-ı Kerim'in muhafazası adına üçüncü önemli faktör sayılmıştır.

B. KUR'AN'IN FENNÎ İ'CÂZİ

Kur'an-ı Kerim'in ilimlerle, sanayi ile, mühendislik, matematik, ekonomi, sosyal, kimya, fizik, biyoloji, antropoloji vb. yeryüzünde var olan tüm bilimlerle ilgili yön-

20 Lokman, 14.

lerini ortaya koyan i'câz çeşididir²¹. Bu tür i'câz, bilimin, deney ve gözlem neticesinde ulaştığı nihâf hakikatlerin Kur'an'daki kesin ve mutlak hakikatlerle çelişmemesini ifade eder. Kur'an bir bilim kitabı değildir, ama onun asırlarca önce dünya, güneş, ay, vb. hususlarda ortaya koyduğu bilgiler, bir yandan o zamanın bilim adamlarını benzerini getirmekten aciz bırakırken, diğer yandan asırlar sonra bu hususlarda tespit edilen bilimsel verilerle de uyum arz etmiştir.

Kur'an-ı Kerim muhatabını aklî ve mantikî delillerle ikna eder. Bu hakikatleri, kendine has bir metotla genellikle âfâki ve enfüsî delillerle ortaya koymaya çalışır. Nazarları insanı çepeçevre saran bu delillere bakmaya ve onların ardında gizlenmiş olan gerçek müsebbibe yani Allah'a tevcih eder. Bunlara, insanın kendi iç dünyası, taşımış olduğu beden ve onun esrarı ile alakalı olan enfüsî deliller ve insanı çepeçevre kuşatmış olan dışa dönük âfâkî deliller adı verilir. Yani enfüsî ve kevnî ayetler hidayet delillerinin bir parçasıdır. Bu delilleri incelemek dine ve gerçek imana ulaştırıcı bir yoldur. Kur'an, bu gerçeği şöyle dile getirir: “Biz onlara gerek dış âlemdeki ve gerek kendi nefislerindeki ayetlerimizi yakında göstereceğiz.”²² 'Kur'an'ın kendi yazılı direktifleri yanında, tabiattaki unsurlar ve oluşlar hakkında da 'ayet' terimini kullanması onların, işte bu en üst ilim hakikatine birer gönderme olmaları nedeniyledir. Çünkü tüm olgular ve görüntüler, onları kavrama yeteneğini taşıyanlar için bu üst boyuta işaret eden 'açık uçlu' birer simgedir²³.

Kur'an'ın ilmi i'câzının en büyük delili: “Yaş ve kuru hiç bir şey yoktur ki Kitabı Mübin'de bulunmasın”²⁴ ve “Ey Rasûlüm, işte sana bu kutlu Kitabı indirdik ki her şeyi açıklasın, doğru yolu göstereyim, Allah'a teslimiyetle itaat edecek olanlara, rahmetin ve müjdenin ta kendisi olsun.” ayetleridir²⁵. Buradan Kur'an'ın mücmel bir şekildedir, yani prensipler halinde her şeye şamil olduğunu anlıyoruz²⁶.

Burada öncelikle bilinmesi gereken en önemli kuralın, sadece modern ilmin ulaştığı olduğu kesinleşmiş sonuçlarının, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin üzerinde ittifak et-

21 Kur'an-ı Kerim'in mu'ciz olması konusunda ehli ilim ittifak halinde olduğu bilinmektedir. Onun mu'ciz olması konusunda herhangi bir ihtilaf yoktur. (Bkz. Kırca Celâl, *Kur'an-ı Kerim ve Modern İlimler*, İstanbul, 1981, s. 19.) Ancak ihtilaf konusu, Kur'an i'câzının çeşitliliğindedir. Bu konuda, Kur'an'ın ilmi i'câzının da içinde olduğu bütün i'câz çeşitlerine hâvi olduğunu ileri sürenler ile Kur'an'ın sadece lügavî, yani beyânî i'câzı olduğunu ileri sürenler olmak üzere iki ayrı hakim görüş vardır. (Bkz. Abbas Fadıl Hasan, *el-Müfredâtu'l-Kur'aniyye min Mazâhiri'l-I'câz*, Ürdün, 1986, s. 4.) Fennî i'câzın tanımı ile ilgili bkz. Ebû Hicr Ahmed Ömer, *et-Tefsîru'l-İlmî li'l-Kur'an fi'l-Mizân*, Beyrut, 1991, s. 64; Kırca Celâl, a.g.e., s. 51.

22 Fussilet, 53.

23 Kılıç Sadık, Kur'an Haftası Kur'an Sempozyumu, 03-05 Şubat 1995, *Kur'an'ın Aydınlığına Doğru*, Ankara, 1995, s. 297.

24 En'am, 59.

25 Nahl, 89.

26 Geniş bilgi için bkz. Ebû Hacer Ahmed Ömer, *et-Tefsîru'l-İlmî li'l-Kur'an fi'l-Mizân*, Dimaşk, 1991, s. 103.

tiği kesin yorumlarıyla çatışmayacağıdır. Bir diğer tabirle, modern ilmin, elindeki bütün teknolojik imkânlar neticesinde, sayısız deney ve tecrübeleriyle ulaştığı olduğu sabit ve değişmez en son nokta, Kur'an'ın üzerinde ittifak ettiği en son yorumu ile daima barışık olacaktır. Bu bağlamda makbul olan ilmî tefsir, 'modern ilimlerle uzlaşan tefsir olarak' özetlenebilir. Çünkü 'her devrin kesin hakikatlermiş gibi kabul ettiği ve fakat yanlış olduğu ancak daha sonraları ortaya çıkmış olan kendine has kurtuluşları olmuştur.'²⁷ O halde Kur'an'ın ilmî keşiflere işaret ettiği, bu ilimlere kaynak olabileceği zannedilen ayetleri, aceleci bir tarzda, hali hazırda ilmin ortaya koyduğu verilerle yorumlamaya çalışmak veya bu verilere Kur'an'dan birer mesnet aramak çok büyük yanlışlara sebebiyet verecektir. Her ne kadar ilmî de kabul edilse, değişebilirliği muhtemel nazariyeler Kur'an hakikatleri ile mukayese dahi edilemez. Bilim tarihi, bir zaman için doğruluğuna inanılan bir teorinin, deney ve tecrübeler neticesinde yanlış olduğuna şahit olmuştur. Durum böyleyken, aceleci bir tavırla Kur'an ayetlerini, doğruluğu kesinleşmemiş bu nazariyelerle yorumlamaya kalkışmak, Kur'an hakkında şüphelere sebebiyet verecektir. Bu konuyla ilgili vereceğimiz en bariz örnek, Tefsîru'-Kebîr sahibi Fahrreddin er-Râzî'nin Bakara Suresi 22. ayet hakkında yapmış olduğu yorumdur. er-Râzî, Kur'an'ın, *الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا* "Yeryüzünü size yatak yaptı" ayetini o günün hâkim olan anlayışı çerçevesinde, dünyanın dönmediğine delâlet ettiği şeklinde yorumlamıştır²⁸.

İlmî i'câz genelde iki bölümde incelenir.

1. Kâinatla İlişkili Olan İlmî İ'câz

Pozitif bilimlerin gözlem ve deney yöntemlerine dayanarak tabiatın oluşum ve işleyişi hakkında ortaya koyduğu bazı bilgilerle, Kur'an'ın Allah'ın varlığı, birliği ve ahiret hayatının mevcudiyetine dikkat çekmek için tabiatın oluşumu ve işleyişine dair verdiği kısa bilgilerin uygunluk arz etmesi, bu i'câzın esasını teşkil eder. Dünyanın bir yörüngede hareket etmesi, bütün canlı varlıkların erkekli dişili yaratılması, dünyanın çevresinde bir atmosfer tabakasının bulunması, bitkilerin tozlaşması, güneşin bizzat ısı ve ışık kaynağı olması, yerkürenin üzerinde canlıların yaşamasına elverişli bulunması, uzayın genişlemesi, dağların ağırlık merkezi olup yerküreyi sarsılmaktan koruması, denizde tatlı su ile tuzlu su arasına bir engelin konulması, göğün doğru yükseldikçe oksijenin azalması gibi modern bilimin keşfettiği konulara Kur'an'da kısaca veya işaret yoluyla temas edilmesi ilginç i'câz örnekleri arasında zikredilir²⁹.

27 Akdemir Salih, 'İlmî Tefsir Hareketinin Değerlendirilmesi ve Ondokuz Rakamı Üzerine' adlı giriş, Draz Abdullah, *Kur'an'ın Anlaşılmasına Doğru*, İstanbul, 1983, s. 10.

28 er-Râzî Fahrreddin, *Mefâtihu'l-Gayb*, Tahran, II/102.

29 İlgili örnekler için bkz. Kırca Celal, *Kur'an-ı Kerim'de Fen Bilimleri*, İstanbul, 1994; Yıldırım Suat, *Kur'an-ı Kerim ve Fennî Keşifler*, Ankara, 1990.

2. İnsanla İlişkili İlmî İ'câz

Kur'an'ın, insanın yaratılış safhalarından ferdi ve içtimai bir varlık olarak ihtiyaç duyduğu bilgilere kadar ilgi alanına giren hemen her konuda verdiği bilgiler ilmi i'câzın ikinci safhasını oluşturur. İnsanlara hem dünyada hem ahirette mutluluğa ermelerini sağlayacak temel bilgileri öğretmesi, hikmeti, hakkı, hayrı, sabrı tavsiye etmesi, adaleti gözetme, iffetli olma, yardımlaşma, güzel söz söyleme, hukuka riayet etme, ebeveynin yanı sıra hısım akraba, yakın ve uzak komşuya, bütün insanlara, hatta hayvanlara karşı iyi davranma gibi iyilikleri emretmesi, körü körüne taklitçilik, zulüm, yalan, hırsızlık, kumar, zina, adam öldürme, faizcilik, ahde vefasızlık, böbürlenme, başkasını küçük görme gibi her türlü kötülüğü yasaklaması bu tür i'câzın örnekleri arasında kaydedilir³⁰.

C. KUR'AN'IN TEŞRİİ İ'CÂZİ

Kur'an'ın teşriî i'câzı va'z ettiği hükümlerdeki mükemmelliği şeklinde özetlenebilir. Zira ibtidâi bir hayat sürdürülen Arap yarımadasında nazil olan vahyin ortaya koyduğu düsturların tartışmasız mükemmel olması Kur'an'ın bir başka tür i'câzı kabul edilmelidir. Bir kaç başlık altında değerlendirilebilir:

1. Kur'an'ın Düsturlarının Her Zamana Uygunluğu

Kur'an'ın ortaya koyduğu hükümler her zaman ve zemine muvafık olarak kalıcı ve her zaman tazedir. Bu yönüyle ele alınacak olursa Kur'an-ı Kerim beşerî her türlü sıfattan ve özellikten uzak olduğu anlaşılacaktır.

2. Muhatabın Konumuna Göre Hüküm Va'z Etmesi

Bu i'câz çeşidi Kur'an-ı Kerim'in muhatabın konumunu gözeterik hüküm va'z etmesi şeklinde özetlenebilir. Bu konum değişik cihetlerle değerlendirilebilir. Evet, Kur'an'ın düsturları ezelden geldiğinden ebede gidecektir. Medeniyetin kanunları gibi ihtiyar olup ölüme mahkûm değildir. Zira Kur'an'ın va'z ettiği kanunlar muhatabın konumu göz önünde bulundurularak gerçekleşmiştir³¹. Bu yönüyle ele alınacak olursa Kur'an'ı Kerim her türlü beşerî sıfat ve özellikten uzak olduğu anlaşılacaktır.

Bir örnek verecek olursak; Cenab-ı Hak, Nisâ Suresi 19. ayetinde: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَأْتِيَنَّكُم مِّنْ عِندِ اللَّهِ عِلْمٌ مَّا لَيْسَ لَكُم بِهِ حَقٌّ وَلَا يَسْرِحْ وَلَا تَهْتَبُوا عِلْمَ اللَّهِ أَن تَكُونَ كَالْعِجْلِ حَسْبُ الْغُلَامِ لَا يَسْمَعُ إِلَّا مَقْرَبًا وَلَا يَسْمَعُ إِلَّا مَقْرَبًا وَلَا يَسْمَعُ إِلَّا مَقْرَبًا”Ey müminler, kadınlara zorla vâris olmanız size helal olmaz.” buyurmaktadır. Dikkat edilecek olursa bu ayette kadınlara zorla vâris olma yasağı 'helal değildir' ibaresiyle gelmiştir. Oysa Kur'an-ı Kerim'de yasaklanan şeylerin çoğunluğu, وَلَا تَقْتُلُوا أَوْلَادَكُمْ حَسْبُ الْغُلَامِ”Bir de açlık korkusuyla çocuklarınızı öldürme-

30 Bkz. Yavuz Yusuf Şevki, İcâzu'l-Kur'an md., TDV İslam Ansiklopedisi, İstanbul, 2000, XXI/403-406.

31 Kur'an'ın Lâfzî Açısından İcâzı ve Kur'an'ın Nazmî İcâzı hakkında vermiş olduğumuz örneklere bkz.

kılmıştır. Keza her türlü günahı, haksız yere haddini aşmayı ve kendisine tapınılması hakkında Allah'ın herhangi bir delil bildirmedığı bir nesneyi Allah'a şerik yapmanızı, bir de Allah'ın emretmediği birtakım şeyleri iftira ederek ona mal etmenizi harâm kılmıştır³⁶.”

وَيَلِّ لِحَالِ هَمْزَةٍ لَمْزَةٍ “Arkadan çekiştirmeyi, yüze karşı eğlenmeyi âdet edinen herkesin vay haline!”³⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ “Ey iman edenler! Sizden hiçbir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin”.

وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَرُوا بِاللِّقَابِ “Birbirinizi, (daha doğrusu kendilerinizi) karalaymayın. Birbirinize kötü lakaplar takmayın”.

اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا “Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Çünkü zanların bir kısmı günahdır.”

وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَبِ بَعْضُكُم بَعْضًا “Birbirinizin gizli hallerini araştırmayın. Kiminizin kiminizi gıybet etmesin”³⁸.

D. KUR'AN'IN GAYBÎ İCÂZİ

Kur'an-ı Kerim'in insanların bilme imkânına sahip olmadıkları gayb haberlerini içermesi itibarıyla arz ettiği i'câz yönüdür. Mazi, istikbal, kevnî hakikatler ve uhrevî durumlarla ilgili olmak üzere dört kısma ayrılır. Kur'an, bu yönünü şu şekilde ifade etmiştir:

تِلْكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا فَاصْبِرْ إِنَّ الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقِينَ

“Bunlar sana vahyettiğimiz bilinmeyen olaylardır. Sen de, milletin de daha önce bunları bilmezsiniz. Sabret; sonuç, Allah'tan sakınanlarındır”³⁹.

1. Maziye Ait Gaybi İ'câz

Bu i'câz çeşidi kısaca Kur'an'ın mâzînin derinliklerinde meydana gelen hâdiseler hakkında vermiş olduğu bilgiler demektir. Bu bilgiler bazen o kadar detaylı arz edilmektedir ki, dinleyici âdeta kendini yaşanan o sahnede bulur. Yûsuf Suresi baştan sona kadar bu konuya canlı örneklerle doludur.

2. İstikbâle Ait Gaybî İ'câz

a. Kur'an'ın korunacağına dair i'câz yönü

Kur'an-ı Kerim'in vahyedildiği andan itibaren “Hiç şüphe yok ki o zikri (Kur'an'ı) Biz indirdik, onu koruyacak olan da Biz'iz”⁴⁰ ayeti ile açık olarak ilahi teminat altında korunacağını hâber vermektedir. Bu koruma o günün şartları muvacehesinde şifahi ve kitabi zapt yolları ile sağlanmış ve titizlikle günümüze kadar ulaşmıştır.

36 Arâf, 33.

37 Hümeze, 1.

38 Hucurat, 12.

39 Hûd, 49.

40 Hicr, 9.

Örnek verecek olursak; malum olduğu üzere Asr-ı saadette Anadolu, Suriye, Filistin, Mısır ve günümüz Irak topraklarının hâkimiyeti ehl-i kitap olan Dođu Roma İmparatorluğundaydı. Bu görünümü ile zamanın en güçlü iki devletinden birisiydi. Diđeri de günümüz İran topraklarında hâkim olan putperest Farslar sayılıyordu. M.613 tarihlerinde aralarında büyük bir savaş patlak verdi. İran Dođu Roma İmparatorluğunu yenerek galip geldi ve Irak, Suriye, Filistin ve Mısır'ı ele geçirdi. İlerlemesi sürüyordu. Farsları inanç noktasında kendilerine yakın gören Mekkelî müşrikler bu haberi işitince çok sevindiler. İşte o günlerde aşığıdaki ayetler nazil oldu: *الم - غلبت الروم . في أدنى الأرض وهم من بعد غلبهم سيفيهم سنيقليون . في بضع سنين لله الأمر من قبل ومن بعد ويؤمنا بفرخ المؤمنين . يتصرون الله يتصرون من يشاء وهو العزيز الرحيم . وعد الله لا يخلف الله وعده ولكن أكثر الناس لا يعلمون* “Elif, Lâm, Mîm. Rumlar yakın bir yerde mağlup oldular. Ama bu yenilgilerinden sonra galip gelecekler. Birkaç yıl içinde. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün müminler de, Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler”⁴¹. Hz. Ebû Bekir (r.a.) bu ayet indikten sonra Dođu Roma İmparatorluğunun Farslara karşı yakın bir zaman içinde tekrardan galip geleceği hususunda Ubey b. Halef'le yüz deve karşılığı bahse girdi. Hatta Kur'an'ın zikrettiği “bıd” kelimesinin işareti ile bu galibiyet için 3 ila 9 sene gibi zamanla da sınırladı. Nihayet Dođu Roma İmparatorluğu 5 sene kadar sonra Farsileri yendi. Hatta Herakliyus 624'de Azerbaycan'a kadar ilerledi⁴².

b. Mekke dönemindeki küfür ehlinin istikbaldeki durumları ile ilgili i'câz yönü

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ختم الله على قلوبهم وعلى سمعهم وعلى أبصارهم غشاوة ولهم عذاب عظيم

“İnkâra saplananları ise ister uyar ister uyarma onlar için birdir, imana gelmezler. Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir. Gözlerine de bir perde inmiştir. Bunların hakkı büyük bir azaptır.”⁴³ Bu ayetlerde bahsi geçen mühürlemenin, batılda ısrar etmelerinin neticesinde Ebû Cehil, Ebû Leheb gibi Kureyş müşriklerinin imana gelmeyeceği hakkında istikbale ait bir haberdir. Ayette geçen الذین lafzındaki 'el'in ifade ettiği manalardan birisi 'ahd'dir. Arap gramerinde ahd ile sınırlandırılmış, malum şeyler kastedilir. Dolayısıyla bu ayette Ebû Cehil, Ebû Leheb, Ümeye İbn Halef gibi Kureyş kâfirlerinin olduğu açıktır. İstikbale ait gaybî bir mucizedir.

c. Tehaddî (Kur'an'ın benzerinin getirilemeyeceđine dair i'câz yönü)

Arap edebiyatının zirvede olduğu dönemlerde nazil olan Kur'an, güçleri yetecek olursa bir benzerini getirmeleri mevzuunda bütün insanlığa meydan okumuş, ebedî çağrıda bulunmuş ama cevap alamamıştır. Sadece bu yönüyle bile Kur'an'ın mu'cizeliği tartışmasızdır. Lügatte, meydan okuma, tahrik gibi anlamlara gelen tehaddî

41 Rum, 1-5.

42 İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, İstanbul 1985, VI, 304-310; Elmalılı M. Hamdi Yazır, *a.g.e.*, V, 3794-3802.

43 Bakara, 6-7.

Kur'an'ın dil ve üslup yönünden taşıdığı i'câzı ortaya koyan ve bizzat Kur'an tarafından ifade edilen bir özelliği dile getirir. Şöyle ki, Arap dilinin en güçlü olduğu bir dönemde nazil olan Kur'an, Allah'a inanmamakta direnen müşriklere meydan okuyarak, bir benzerini getirmeleri yönünde üç merhaleli bir davette bulunmuştur. Bunlardan ilki Mekke'de gerçekleşmiş ve şu ayette onlardan önce Kur'an'ın bir benzerini getirmeleri talep edilmiştir:

قُلْ لَنْ يَجْتَمِعَ الْإِنْسَانُ عَلَىٰ أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا

“De ki: Andolsun, bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.”⁴⁴

İkinci merhale Mekke devrinin sonlarına doğru gerçekleşmiş ve bu defa onlardan Kur'an'ın on suresinin benzerini meydana getirmeleri talep edilmiştir:

أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوْرٍ مِثْلِهِ مُفْتَرِيَاتٍ وَاذْعُوا مَنِ اسْتَأْذَنَ مِن دُونِ اللَّهِ إِنَّ كُنتُمْ صَادِقِينَ

“Yoksa onu (Kur'an'ı) kendisi uydurdu mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz, Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin.”⁴⁵

Üçüncü merhalede ise, onlardan Kur'an'ın tek bir suresinin benzerini getirmeleri istenmiştir: *وَأَنْ كُنتُمْ فِي رَيْبٍ مِمَّا نَزَّلْنَا عَلَىٰ عَبْدِنَا فَأْتُوا بِسُوْرَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا شُهَدَاءَكُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ كُنتُمْ صَادِقِينَ* “Eğer kulumuza indirdiklerimizden herhangi bir şüpheye düşüyorsanız, haydi onun benzeri bir sure getirin, eğer iddianızda doğru iseniz Allah'tan gayri şahitlerinizi (yardımcılarınızı) da çağırın.”⁴⁶

Bu konuda son sözü yine *فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا وَلَنْ تَفْعَلُوا فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ* “Bunu yapamazsınız -ki elbette yapamayacaksınız- o zaman yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş kâfirler için hazırlanmıştır.”⁴⁷ diyerek Kur'an söylemiş ve tarihî vâkıa da buna uygun gerçekleşmiştir.

3. İlâhî ve Kevnî Hakikatlere Ait Gaybî İ'câz

İlahi ve kevnî hakikatler kâinatta düzeni ve ahengi sağlayan, bütün varlıkların uyumunda olduğu kanun ve kuralların tamamı şeklinde özetleyebileceğimiz bir kavramdır. Buna şeriatı fitriye de denebilir. Kur'an-ı Kerim muhataplarına bu hakikatleri bir fihrist olarak sunar. Bu hakikatlerin özünde tevhit gerçeği yatmaktadır. Yani varlık âlemi bütün eczasıyla Cenab-ı Hakk'ın farklı isimlerinin tecellisi şeklinde kendisine işaret-etmekte ve O (c.c.)'nin koymuş olduğu nizama boyun eğmektedir. İnsanın bu hakikatleri kavraması, bu kanunları doğru okuması nispetinde başarı-

44 İsrâ, 88.

45 Hûd, 13.

46 Bakara, 23.

47 Bakara, 24.

lı olacaktır. Bu tılsımı çözebilmek yine Kur'an'ın öğretileri çerçevesinde hayat sürdürmekle mümkün olacaktır. Kur'an'ın bu hususiyeti varlık âleminin ve onu temsilen hilafet makamındaki insanın dünya ve ahiretini mamur etmesi adına tek başına bir i'câz örneğidir.

4. Uhrevî Durumlarla İlgili Gaybi İ'câz

Kur'an-ı Kerim bu fani hayatın sona ermesi neticesinde meydana gelecek kıyamet sahnelerini, bu hayatın devamı olan ahirete ait hususları, cennet, cehennem manzaranlarını en ince detaylarına kadar nakletmektedir. Gözlerin görmediği, kulakların işitmediği, insan aklının tahattur dahi edemeyeceği bu detayların bilinmesi, Kur'an olmasaydı mümkün olamayacaktı.

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'in en önemli özelliği, eski Arap üslûbuna benzemeyen yepyeni üslûbu ve beyanındaki cezâleti ile harika nazım örgüsü olan i'câzî yönüdür. Kur'an-ı Kerim, lâfzı, nazmı, üslûbu ve içeriğiyle de insan ve cinleri, kendisinin bir benzerini getirmekten aciz bırakmıştır. Ele alıp işlediği konuları kendine has üslûb ve âhengi ile muhatabın farklılığı, siyak-sibak ilişkisi vb. sebeplerden dolayı takdim ettiği mesajı birçok yerde değişik şekillerde takdim eder. Bu zenginliğiyle Kur'an-ı Kerim, güçleri yetecek olursa bir benzerini getirmeleri mevzuunda bütün insanlığa meydan okumuş, ebedî çağrıda bulunmuş ama herhangi bir cevap alamamıştır. Sadece bu yönüyle bile Kur'an'ın mu'cizeliği tartışmasızdır.

Araştırmacılar Kur'an'ın i'câz vecihleri hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bu mevzuda söylenebilecek belki de en isabetli hüküm i'câz çeşitlerinin her zaman diliminde muhataplarının konum ve idraklerine göre zenginlik arz ederek artması şeklinde özetlenebilir. Kur'an'ın indiği çağdaki toplum ve bu toplumun fikir seviyesi ne ise Kur'an onu esas almış ve insanlara teklif ettiği şeyler de o seviyede olmuştur. Dolayısıyla vahyin indiği ilk dönemde öne çıkan Kur'an'ın lügavî i'câz yönü bir başka dönemde bilim ve teknolojiye ait doğru ve eksiksiz tespitleri ile ilmî i'câz yönü olarak yerini alabilir. Ancak bugüne kadar söylenmiş olan çeşitler ana başlıklar halinde başta lügavî i'câzı olmak üzere, Kur'an'ın en büyük mucizesi olan ilmî i'câz, teşriî i'câz, gaybî i'câz olarak dört grupta toplanmıştır.